

Od tekstualnog fragmenta do cjeline svijeta

(Elena Guro, *Rasute priče*. Odabrala i s ruskog prevela Irena Lukšić. Zagreb: Disput, 2015, str. 161)

Zbirku *Rasute priče* krajem prošle godine objavila je izdavačka kuća Disput u svojoj poznatoj biblioteci *Na tragu klasika* koja uspješno surađuje s Hrvatskim filološkim društvom i njihovom bibliotekom *Književna smotra*. Za tu već profiliranu biblioteku volim naglasiti da ima izuzetno lijepe i prepoznatljive naslovnice, što je slučaj i s knjigom koju sada predstavljamo. Fotografiju na njoj potpisuje Irena Lukšić, koju možemo smatrati potpunom autoricom izdanja: urednica je biblioteke *Na tragu klasika*, ponudila je svoju fotografiju za naslovnicu, napisala je bilješku o autorici na kraju knjige i, što je najvažnije, odabrala je i s ruskog prevela *Rasute priče* Elene Guro. Mogli bismo reći da je knjiga *Rasute priče* pravi autorski projekt Irene Lukšić i ne bismo bili u krivu.

Elena Guro (1877–1913) je ruska pjesnikinja, prozna spisateljica i likovna umjetnica koja je svoj dar za slikanjem iskazivala u ranom djetinjstvu. Već kao trinaestogodišnja djevojčica pohađala je školu za crtanje. Djevojci rođenoj u provinciji na imanju Počinok zasigurno je bilo neobično susresti se s gradskim životom prijestolničkog Sankt-Peterburga kamo se uputila stjecati svoje likovno obrazovanje. Brusila ga je i u klasi slikara-impresionista Jana Cionglinskog. Guro je živjela u doba izrazite sinestezije umjetničkih praksi, a osobno je tu praksu živjela radnom i intimnom povezanošću s pjesnikom i slikarom Mihailom Matjušinom. Nije riječ samo o običnom braku dvoje umjetnika. Matjušin i Guro su radili zajedno i dijelili slične poglede na umjetnost. Valja spomenuti da su zajedno posjećivali Elizavetu Zvancevu u kulturnom stanu na uglu Tavričke i Tverske ulice u Sankt-Peterburgu gdje je živio poznati simbolist Vjačeslav Ivanov i kamo su u ono vrijeme zalazili Dmitrij Merežkovskij, Aleksandar Blok, Andrej Belyj, Fedor Sologub, Anna Ahmatova, slikar Lev Bakst i drugi istaknuti intelektualci toga prijelaznog razdoblja. Povezanost književnog i slikarskog koju je promoviralo raznoliko društvo okupljeno u tzv. “tornju” Vjačeslava Ivanova neobično je važna za oblikovanje ove umjetnice. Guro nije odijeljeno gledala na svoje umjetničke izričaje, već ih je ujedinjavala. U izdanjima zasebnih knjiga objavljivala je, uz prozu, i vlastite crteže. Ilustrirala je tako svoju zbirku *Vergl (Šarmanka, 1909)* ili, zajedno s mužem Matjušinom, zbirku *Jesenji san (Osennij son, 1912)*. Umjetnici-avangardisti ujedinja-

vali su različite izričaje i Guro, koja se sjajno uklopila upravo u spomenuto vrijeme intenzivnih umjetničkih praksi u Rusiji, pisala je da je u poeziji razumjela nešto što je još ranije shvatila u crtežima. Jedna od proučavateljica djela Elene Guro, Milica Banjanin, naglasila je da je u središtu interesa ove osebudne i svestrane umjetnice simultana estetička i asketska percepcija svijeta, manifestacija njezine i književne i umjetničke tehnike, njezina vizualnog i verbalnog jezika.

Izbor Irene Lukšić u ovoj knjizi znakovitog naslova *Rasute priče*, koja je ujedno i prva objavljena zbirka ove ruske spisateljice na hrvatskom jeziku, ide u tom pravcu. Izuzev likovne prakse, koja ovom prilikom nije predstavljena, urednica i prevoditeljica odlučila je zbirku razdijeliti na tri dijela: *Velike i male priče*, *Nebeske priče* i *Rasute stvari*, čime se poigrala naslovima Guroinih knjiga. Ukupno je u zbirci osamdeset i devet prozних fragmenata iz zbirki *Vergl (Šarmanka)*, *Jesenji san (Osennij son)* i *Nebeska devina mladunčad (Nebesnye verbljužata)*. To znači da ćemo u zbirci *Rasute priče* pronaći zgusnutu, ali pravu Elenu Guro, Elenu Guro u fragmentarnoj prozi različite veličine: od minijature od svega nekoliko redaka, do većih prozних fragmenata na nekoliko stranica. Pripovjedački fragment, možda je ponajbolji opis ovih prozних minijatura. Ipak, štokholmski slavist, Nils Åke Nilsson tvrdi da bi se rasute tekstove Elene Guro trebalo čitati kao jedan Tekst. Zbirke fragmenata nastaju u vremenu izrazitih razlomljenih struktura ruskih avangardista i ništa manje važnoga razvoja fotografije i filma, pa stoga možemo svjedočiti da fragment, kolaž, kadar postaju ključni pojmovi za razumijevanje cjeline prostora i vremena s početka 20. stoljeća. Elena Guro koristi upravo taj alat svoga vremena u fragmentarnoj prozi. Njezina je pripovjedačica neka vrsta lualice ili *flâneura* koji prolazi (leti, proljeće, lebdi, hoda ili se vozi) različitim prostorima, gradskim i prirodnim pejzažima i skicira ih na bjelini papira. Ne bježeći ponovno od kontekstualizacije, prisjetimo se da je figura *flâneura*, pomoću koje pisac skicira gradski prostor, tipična za radove Aleksandra Bloka i Mstislava Dobužinskog, Guroinih suvremenika. Uloga pisca svedena je na promatranje razlomljene, fragmentarne strukture. Guro ipak na neobičan način spaja, povezuje književnost i druge umjetnosti, ne samo likovnu, nego i glazbu, slikarstvo u širem smislu, filmsku umjetnost i fotografiju.

Zvukovi u njezinoj prozi nisu samo označeni spominjanjem glazbenih instrumenata (violina) ili skladatelja (Mozart), nego je riječ o znakovitim zvukovima prirode i grada, sve do teško zamislivih zvukova buke ili tišine. U gradu je, primjerice “pjevala buka”, a dok se pripovjedačica-šetačica “tiho vraćala kući, u dubini dvorišta je svirao vergl”. Vergl zapravo postaje motivom većeg značenja: “Sve je besmislica, osim zvuka vergla u dvorištu.” U jednoj će priči kazati da “lokomotiva pjeva” ili da “valja slušati šutnju”. Glazbeni se motivi uočavaju i u naslovima nekih proznih fragmenata, s pomnim odabirom glazbenog nazivlja za oznaku tempa ili duljine skladbe: *Adagio*, *Etida mlade borove šume na obali* i sl.

Olfaktorni elementi nerijetko su povezani s prostorima sjevernog pejzaža koje je Guro dobro poznavala: “A gore su se nalazili borovi i ladanjske kuće. Ladanjske kuće postale su vlažne od proljetne vode, mirisale su na rogožinu, borove iglice i mačke” (*U parku*). Mirisi su u zbirci raznoliki i podsjećaju na “koru i ozon, i nepodnošljivo, dirljivo žestoko na zagrijanu jelu” (*Dolazak u selo*), ariši i jele su i vizualno i olfaktorno determinirani: “u granama borova i posvuda drijemaju tisuće snenih ritmova”, a miris može biti “nježan” ili “žabokrečan”, posve neodređen, ili pak apstraktan kao miris dolaska i sreće. Osim mirisa, boje i konture koje se skiciraju pokazuju nerijetko neobične spojeve, poput primjerice “malog žutog osmijeha” (*Neizrecivo*).

Kratke prozne skice Elene Guro u zbirci *Rasute priče* odišu bajkovitim i folklornim elementima pa na jednom mjestu pripovjedačica kaže: “I budući da su bile spojene nitima preko granica i budući da su njihove niti bile vječne... ovu pripovijest ne želim završiti. Ne želim znati što je bilo u maloj slučajnosti umjetnog života” (*Polet*). Folklorne likove Domaćih, koje poznajemo iz bajki Ivane Brlić-Mažuranić, susrećemo i u Elene Guro u istoimenoj proznoj skici. Oni nisu opasni, nego simpatični: “Svi Domaći izašli su iz zidova i ćulili uške. Uz buku pljuska bilo im je ugodno kao pod strehom. Gusta vodena brada visjela je pred prozorom.”

Osim rasutosti u fragmentima ovih neobičnih proznih skica, rascjepkanost je iskazana i posebnom interpunkcijom. Prekidi u kazivanju, prekinute misli i asocijativnost izraženi su trotočjem, poput nekih naslova koji kao da ne mogu biti u potpunosti iskazani. Fragmentarnost u sebe inkorporira vizualno i olfaktorno, ali ova raznolika proza s bajkovitim i oniričkim elementima (*San vegetarijanca*, *San*, *Između sna i nesna*) poigrava se i paradoksom. Pričajući o čovjeku koji je pokisao i umro, Guroina minijatura završava: “Bio je to moj sin, moje jedino, moje nesretno dijete. To uopće nije bio moj sin, nikad ga nisam vidjela, no zavoljela sam ga zato što je kisnuo kao ptica beskućnica i od velike tuge to nije primijetio.” Bajkoviti dječaci kao vlastiti sinovi koje “voli više od junaka” lome samu strukturu rečenice ili logičnog slijeda (bio je i nije bio, jest i nije istodobno). Inače, mistifikacija o umrlom sinu jedna je od onih koje se pletu oko imena Elene Guro. Naime, svoju je knjigu *Jesenji san* Guro objavila pod pseudonimom Eleonora von Notenberg, a posvetila ju je svome tobožnjem umrlom sinu V. Notenbergu, što je pojačalo priču o njezinu privatnom životu u kojemu nije bilo djece.

Pripovjedač je u Goroinim minijaturama točka s nestalnom perspektivom. To je pripovjedačica, gotovo potpuno izjednačena s autoricom, to je muški pripovjedač ili distancirani pripovjedač u trećem licu koji iz daljine skicira događaje i predmete, ili pak pripovjedač koji pripovijeda iz perspektive djeteta. Svojevrsna se infantilnost razotkriva i u pričama i dijalozima prije spavanja s naivnim dječjim pitanjima (*Dječje brbljanje*).

U svom kratkom životu koji je završio smrću od leukemije u 36. godini, Elena Guro uspjela je zapisati trenutak u kojemu je živjela i stvarala zajedno s velikim umjetnicima poput Bloka i Majakovskog koji su je izuzetno cijenili i proricali joj veliku budućnost. Nije slučajno da joj je Kazimir Malevič iskazao poštovanje ilustriravši almanah *Troe*, koji je izašao u njezinu čast 1914. godine i u kojemu je Matjušin napisao predgovor. Za proročanstva ne znamo, ali za očekivati je da će se proza ove iznimne umjetnice i dalje prevoditi, a možda objaviti i s njezinim crtežima. Bila bi prava poslastica za ljubitelje proznih fragmenata.